

УДК: 78:371.13

ЯРОШЕНКО Олена Миколаївна – старший викладач кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького державного педагогічного університету
<https://orcid.org/0000-0001-6292-1989>
e-mail: elena20171961@gmail.com

ПРИНЦИПИ УДОСКОНАЛЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Актуальність дослідження полягає у співвідношенні традицій і оновленні системи музичної освіти в контексті найскладніших проблем і надважливих завдань професійної діяльності вчителів музичного мистецтва щодо збереження традицій, що склалися в тій чи іншій виконавській школі або педагогічного досвіду, який накопичувався десятиліттями. Традиційна система музичної освіти поступово урівноважується оновленими педагогічними традиціями, залученням досвіду роботи загальноєвропейської освіти. В контексті посилення інтеграційних процесів у суспільстві, спрямування на формування ключових умінь і компетентностей майбутнього вчителя музики у сфері шкільної мистецької освіти, розробкою нових стандартів освіти, імперативна стратегія, що заснована на авторитарності думок викладача, принциповій однозначності суджень, змінюється на альтернативну стратегію, яка допускає інваріантність і багатогранність позицій. Саме в цьому контексті створюються ефективні умови для формування гнучкості мислення, творчої свободи і високого рівня розвитку свідомості [1].

Актуальним залишається необхідність підвищення кваліфікації майбутнього вчителя музичного мистецтва, зокрема, врахування специфіки музично-теоретичної підготовки музикантів, яка характеризується комплексною природою, різноплановістю, багатоскладовістю та творчою сутністю. Аналіз реального стану фахової підготовки вчителів музичного мистецтва, особливе місце мистецької освіти в проекті закону «Про освіту», стандартна «мінімальна» сітка навчальних годин, що виділяється навчальним планом на вивчення фахових курсів, засвідчив недостатню скерованість підготовки на формування художнього світогляду студентів і вимагає інтегрованого комплексного підходу до оновлення змісту і методів навчання, спрямованих на розвиток спеціальних музично-теоретичних умінь

студентів спеціальності «Музичне мистецтво», які мають різний рівень музичної підготовки. Об'єднання музично-теоретичних дисциплін в комплексний інтегрований курс спроможне вирішити питання [3]. Недостатнє теоретичне обґрунтування та методична забезпеченість зазначеної проблеми, потреби педагогічної практики зумовили вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення рівня музично-теоретичної підготовки фахівців, зокрема, в контексті оптимізації навчального процесу, була в центрі уваги таких дослідників, як Е. Абдулін, Ю. Алієв, О. Апраксина, Л. Арчажникова, Л. Безбородова, Н. Ветлугіна, Л. Масол, І. Немикіна, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Соколов, О. Щолокова та інші. В роботах висвітлені проблеми оптимізації навчального процесу з акцентом на формуванні системи музично-теоретичних знань, умінь і навичок, художньої ерудиції майбутніх учителів музичного мистецтва. Розробили і впровадили в педагогічний процес вузькоспеціальні методики: А. Горемичкін, К. Станіславська (формування музично-теоретичних навичок), Т. Панасенко (формування теоретико-аналітичних умінь), І. Малашевська (музично-історичні підходи до фахової підготовки студентів) [3].

Ідея комплексного підходу до освітнього мистецького процесу не є новою: фундамент було закладено видатними науковцями Б. Асаф'євим та Б. Яворським. На втіленні в музичну освіту комплексного підходу наполягав видатний музикант і педагог Г. Нейгауз, стверджуючи його необхідність для тих студентів, які мають низький рівень музично-художньої свідомості [6]. Розповсюдження в минулому сторіччі ідея комплексного підходу отримала завдяки плідній науково-педагогічній діяльності Т. Баранової, Т. Бондаренко, Г. Виноградова, І. Котляревського, О. Кубанцева, Н. Миронова, Г. Побережної, Н. Смоляги, А. Тевосяна, В. Фоміна, С. Шип у вигляді комплексних курсів в процесі підготовки

студентів консерваторій. Тобто, на відміну від однозначного вирішення проблеми інтеграції музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, яке поки що не знайдено, апробована і перевірена часом ідея комплексних інтегрованих курсів знайшла своє місце у площині оптимізації навчання на сучасному етапі.

Метою статті є теоретичне обґрунтування принципів удосконалення музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті оптимізації навчального процесу шляхом створення комплексного інтегрованого навчального курсу «Загальна теорія музики» (далі ЗТМ) з окресленням педагогічних умов та критеріїв включення до нього дисциплін «Гармонія» і «Сольфеджіо».

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення музично-теоретичної підготовки студентів спеціальності «Музичне мистецтво» здійснювалось в напрямку оптимізації навчального процесу, специфікації та комплексності в формуванні дисциплін. Відбирались найбільш раціональні варіанти навчальної діяльності в конкретних умовах (оптимізація), створювались навчальні курси і програми, в яких на рівних правах викладались теорія і практика, інтелектуальне і художньо-творче начало (комплексність).

Враховуючи той факт, що різні сторони талановитості, зокрема, і музичну, можна розвивати диференційовано, то цілком природно допустити різні шляхи вирішення проблеми роз'єднання музично-освітнього комплексу на навчальні дисципліни, а також те, що існує роз'єднання є умовним, а доцільність – гіпотетична. Це дало можливість надати перевагу принципу розподілу на дисципліни, який поєднує дидактичне і творче начало на кожному етапі становлення творчої особистості в період навчання. Даний принцип обумовив інший підхід до формування навчальних курсів та складання програм: з одного боку, створення курсу з новим комплексом завдань і мети, з іншого – розширення завдання і мети курсів, які традиційно існували [4].

Наукові принципи організації навчальної діяльності – планування, нормування, контроль за виконанням, економія часу тощо – в педагогіці можна назвати одним словом «оптимізація» процесу навчання, процесу постановки дидактичних завдань і цілей та їх практичної реалізації. Ми намагались шукати шляхи, які спроможні найбільш ефективно забезпечити позитивний педагогічний результат з урахуванням конкретних умов часу і місця, умов і можливостей

матеріальної бази та контингенту студентів з урахуванням освітнього рівня підготовки, особистих якостей студентів, що потребують індивідуального підходу, особистісно-професійних можливостей і удосконалення майстерності викладача за умов втілення конкретно поставлених навчальних задач.

Здійснення педагогічного процесу відбувалося за умови реалістичного бачення перспективи. Оптимізація педагогічного процесу розпочиналася із продуманого планування і добору відповідного варіанту робочого плану, змісту методів, засобів і форм навчання. З метою ефективної оптимізації передбачалося створення умов для стимулювання і регулювання взаємодії «студент-викладач», контролю і врахування виконаної самостійної роботи за допомогою навчальної платформи Moodle, яка реалізує можливості електронного навчального курсу, зокрема, з дисципліни «Гармонія».

Планування, як відомо, ґрунтується на навчальній програмі, яка потребує постійного удосконалення і поточної корекції. Викладач має повне право на «творчий підхід до вибору не тільки методів навчання, але і послідовності вивчення окремих питань...» [2, с. 36]. Розумний, гнучкий підхід до програми є однією з умов оптимізації педагогічного процесу. Такий підхід створює умови певної довіри до методичної культури викладача. Принципи, зазначені Г. Виноградовим у посібнику «Гармонія і сольфеджіо», зумовили формування комплексного курсу музично-теоретичних дисциплін для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» [4, с. 297].

Комплексний інтегрований навчальний курс «Загальна теорія музики», який включає дисципліни «Сольфеджіо» і «Гармонія» було сплановано з урахуванням рівня професійної освіти студентів. Не зважаючи на те, що абітурієнти, як правило, мають попередню музично-теоретичну підготовку, але їх психологічний комплекс, так званий «музичний інтелект» найчастіше знаходиться на музично-побутовому рівні. Музично-освітнього цензу в уявленні щодо професіоналізму майже не існує. Прояв музичної зацікавленості, з яким приходять до ВУЗу абітурієнти, на думку психологів ще не визначає наявності в них музичних здібностей [5]. Останні стають помітними лише за умов створення інтегрованої «музичної атмосфери», виявлення прагнення перевиконати музичні завдання, які мають творчий вихід, а також за умов виникнення стійкого інтересу до будь-яких видів музичної діяльності: слухацької, рухової, співочої, інструментально-виконавської.

Передумови музичної діяльності можуть перетворитися в музичні здібності на грані музичної геніальності лише за умов високої активізації діяльності. Вони набувають цілеспрямованого характеру під впливом психологічних стимулів, психотехнічних прийомів у вигляді певної сформованості уваги і волі, якими педагог має право керувати.

Здібність емоційно переживати музику також не завжди свідчить про високий ступінь розвитку особистості. Психологічна основа співпереживання належить інтелектуальному компоненту. Отже, на будь-якому віковому ступені зберігається гостра необхідність заохочення щодо удосконалення загальнокультурного розвитку студентів. Це набуває великого значення в майбутній музично-педагогічній діяльності вчителів мистецтва.

Специфічність завдань і мети курсів лабораторних, якими є гармонія і сольфеджіо, дає можливість об'єднати їх в комплекс: зміст курсів в більшій частині об'єму тотожній, понятійний апарат є спільним, принцип комплексності – необхідним.

Керуючись досвідом, головним критерієм створення комплексного навчального курсу виступає: пріоритет практичної діяльності, активізація слухового і моторного апарату з метою найбільш ефективного опанування теоретичним матеріалом, розширення об'єму щодо параметрів музикальності за рахунок педагогічного впливу на всебічне сприйняття музичних явищ, обов'язковість творчого виходу на кожному етапі навчального курсу, заняття, завдання.

Комплексний підхід до навчання реалізується в різних формах організації навчальної діяльності, а саме: 1) у традиційних курсах, що тяжіють до міждисциплінарних зв'язків (наприклад, сольфеджіо і постановка голосу, гармонія і акомпанемент та імпровізація тощо); 2) у комплексних курсах (наприклад, ЗТМ, яка поєднує елементи різних дисциплін на основі певної цілісності за умов збереження сутнісної своєрідності складових); 3) у інтегрованих, синтетичних курсах (наприклад, дисципліна «Основи теорії музики» для хореографів, яка формує новий, синтетичний предмет суміжних видів мистецтв).

Об'єднання музично-теоретичних дисциплін в комплексний інтегрований курс є оптимальним шляхом вирішення проблеми удосконалення музично-теоретичної підготовки, який базується на реалізації конкретних принципів: принцип

комплексного підходу до процесу опанування навчальним матеріалом музично-теоретичних дисциплін; принцип варіативності інтегрованої музично-теоретичної підготовки на історично-еволюційній, інтонаційно-стильовій, історично-стильовій основі; принцип підкріплення історично-еволюційних знань студентів музично-слуховим сприйняттям; принцип підпорядкованості хронологічного аспекту вивчення навчального матеріалу структурно-логічному задуму [7].

Аналізуючи мету і завдання вивчення і викладання дисциплін «Гармонія» і «Сольфеджіо», ми дійшли висновку щодо їх комплексності: музичне мистецтво розглядається як цілісна художня система; формування відповідних знань, вмінь та навичок сприяє цілісному підходу до аналізу музичних творів як до художнього явища музичного мистецтва.

Так, навчальна дисципліна «Гармонія (ЗТМ. Гармонія)» передбачає подальший музично-естетичний розвиток студентів, розширення мистецького кругозору, що включає роботу з розвитку та удосконалення навичок одночасного слухання вертикалі й горизонталі, відчуття тонально-гармонічного плану музичного твору і розуміння його окремих гармонічних елементів. Метою викладання навчальної дисципліни «Гармонія (ЗТМ. Гармонія)» є розвиток гармонійного слуху, виявлення інтересу до творчості, композиторських здібностей; формування практичних навичок аналізу, гармонізації, гри елементів музичної виразності; усвідомлення принципів організації музичної системи, процесу розвитку музично-гармонічного мислення, ладотональних основ музики, функціональності; формування художніх смаків студентів, їх слухових ладогармонічних уявлень та практичних навичок стильової гармонізації мелодики. Мета вивчення «Сольфеджіо» – виховання активного музичного слуху і музичної пам'яті, свідомого сприйняття процесу розвитку музичної форми, аналітичного мислення, навичок свідомого виразного виконання та відношення до інтонування, відчуття ансамблевого співу і строю з метою подальшої професійної діяльності вчителя музичного мистецтва в новій українській школі.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, об'єднання музично-теоретичних дисциплін в інтегрований курс є фактором вирішення проблеми підготовки фахівців музично-педагогічної діяльності, здатних забезпечити сучасні реформування та системні

перетворення шкільної освіти; здатним наповнити музично-теоретичні дисципліни актуальним для студентів практично значущим змістом, сформувати вміння знаходити нестандартні рішення, оригінальні методичні підходи.

Комплексний інтегрований навчальний курс «Загальна теорія музики». Гармонія. Сольфеджіо» сприяє розв'язанню проблеми культурологічної відповідності музично-педагогічної освіти, наблизенню майбутнього вчителя музичного мистецтва до розуміння й належного сприйняття загальнокультурних, художньо-естетичних, історичних цінностей музики; розвиває здатність знаходити взаємозв'язки між різними явищами музичної культури і відслідковувати процеси взаємовпливу суміжних видів мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Анасенко А. В. Програма переподготовки. Музыка: теория и методика преподавания в профессиональном образовании / Алексей Вячеславович Анасенко. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=pcSjLGT3DC8>
2. Бабанський Ю. К. Оптимізація педагогічного процесу / Юрій Костянтинів Бабанський, Марк Максимович Поташник. – Київ: пед. школа, 1983. – 287 с.
3. Бурназова В. В. Інноваційні методи формування професійних компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі музично-теоретичної підготовки / В. В. Бурназова / Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_NND_2015/Pedagogica/5_190995.doc.htm
4. Виноградов Г. С. Гармония и сольфеджио. Учебн. для высш. муз. учебн. заведений / Гліб Семенович Виноградов. – Київ, Музична Україна, 2003. – 304 с.
5. Гарбер Л. А. Начальная стадия развития музыкальных способностей // кн.: Проблемы способностей. / Л. А. Гарбер. – Москва, АПН, 1962. – С. 214–228.
6. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепьянной игры: зап. педагога / Генрих Густавович Нейгауз; [ред. Д. В. Житомирский]. – 2-е изд. – Москва: Музгиз, 1961. – 317 с.
7. Малашевська І. А. Методика музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музики на історико-стильовій основі / І. А. Малашевська. // Автореферат. диссерт. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – Київ, 2005. – 20 с.

REFERENCES

1. Anasenko, A. V. *Prohramma perepodhotovky. Muzyka: teoriya y metodyka prepodavaniya v professionalnom obrazovanii*. [Retraining program. Music: Theory and Methods of Teaching in Professional Education]. Rezhym dostupu: <https://www.youtube.com/watch?v=pcSjLGT3DC8>
2. Babanskyi, Yu. K. (1983). *Optyimizatsiia pedahohichnoho protsesu*. [Optimization of the pedagogical process]. Kyiv.
3. Burnazova, V. V. (2015). *Innovatsiini metody formuvannia profesiinykh kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva v protsesi muzychno-teoretychnoi pidhotovky*. [Innovative methods of forming the professional competences of the future teacher of musical art in the process of musical theoretical training]. Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/11_NND_2015/Pedagogica/5_190995.doc.htm
4. Vynogradov, H. S. (2003). *Harmoniya y solfedzhyo. Uchebn. dlia vyssh. muz. uchebn. zavedenyi*. [Harmony and solfège. Educational for higher music studies establishments]. Kyiv.
5. Harber, L. A. (1962). *Nachalnaia stadiya razvytyia muzykalnykh sposobnosti*. [The initial stage of development of musical abilities]. Moscow.
6. Neihauz, H. H. (1961). *Ob ykusstve fortepiannoi yhru: zap. Pedahoha*. [About the Art of the Piano Game: Com a teacher]. Moscow.
7. Malashevskaya, I. A. (2005). *Metodyka muzychno-teoretychnoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv muzyky na istoryko-stylovoi osnovi*. [Methodology of musical and theoretical training of future teachers of music on a historical and stylistic basis]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЯРОШЕНКО Олена Миколаївна – старший викладач кафедри музикознавства інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: методика викладання музично-теоретичних і виконавських дисциплін у вищій школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

YAROSHENKO Elena Nikolaevna – Senior Lecturer of the Department of Musicology, Instrumental and Choreographic Training of the Krivoy Rog State Pedagogical Institute.

Circle of scientific interests: methodology of teaching musical theoretical and performing disciplines in high school.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2019 р.